

RYSZARD ZE ŚW. WIKTORA, *SERMO IV: ŻYCIE NASZE JEST JAK MORZE* – WSTĘP, KOMENTARZ, PRZEKŁAD

Streszczenie

Artykuł zawiera krótki życiorys Ryszarda ze św. Wiktora oraz zarys jego twórczości, a także streszczenie *Sermo IV*. Zasadniczą część artykułu stanowi pierwszy przekład na język polski czwartego kazania Ryszarda ze św. Wiktora, opatrzone komentarzami w formie przypisów dolnych.

Słowa kluczowe: Ryszard ze św. Wiktora, *Sermo IV*, kazanie, *Liber exceptionum*, wiktoryni.

1. WSTĘP

1.1. ŻYCIORYS I TWÓRCZOŚĆ RYSZARDA ZE ŚW. WIKTORA

Informacje, które posiadamy na temat Ryszarda, są niezwykle skąpe. Źródłem, z którego można zaczerpnąć nieco wiadomości, jest krótki utwór *Richardi canonici et prioris Sancti Victoris parisiensis vita* (PL 196)¹. Autor *Sermo IV* pochodził ze Szkocji, gdzie urodził się ok. 1110 r. W młodym wieku udał się do Francji, do podparyskiego opactwa św. Wiktora, aby wstąpić do zakonu augustianów. Prawdopodobnie w początkowym okresie formacji kształcił się pod okiem Hugona ze św. Wiktora². Kolejną datą z jego życiorysu, którą znamy, jest dopiero 1159 r., kiedy Ryszard został zastępcą przeora. Niedługo później, bo w 1162 r. wybrano go na przeora. Funkcję tę pełnił aż do swej śmierci w 1173 r.

Życie mnisze, obok modlitwy i posługi w klasztorze, Ryszard wypełniał działalnością literacką. Jego twórczość, na którą składa się ok. 40 dzieł – zarówno

Ks. Piotr Wilk – prezbiter diecezji sandomierskiej; magister teologii (KUL 2016), licencjat filologii klasycznej (KUL 2020), obecnie student studiów magisterskich z filologii klasycznej w Instytucie Literaturoznawstwa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II oraz słuchacz Teologicznego Studium Licencjackiego w Instytucie Nauk Teologicznych tej uczelni – kierunek: patrologia; w ramach pracy magisterskiej tłumaczyć będzie *De regibus apostaticis Lucyfera z Cagliari*; ORCID: 0000-0001-7603-6964; e-mail: piotr1705@op.pl.

¹ S. Świeżawski, *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej*, Warszawa 2011, s. 530-532; E. Kulesza, *Kontemplacja mistyczna według Ryszarda od św. Wiktora*, „Collectanea Theologica” 12 (1931), nr 2-3, s. 238.

² O Hugonie ze św. Wiktora (ok. 1096-1141) zob. S. Janeczek, *Hugon ze św. Wiktora. Myśl filozoficzna* [w:] *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 4, red. A. Maryniarczyk, Lublin 2003, s. 620-622.

drobnych, jak i kilka nieco większych traktatów – można podzielić na trzy grupy: pisma dogmatyczne, egzegetyczne i ascetyczne. W pierwszej z kategorii wyróżnia się traktat o Trójcy Świętej (*De Trinitate*), choć do tej grupy można też zaliczyć dzieło historyczne *Poczet cesarzy rzymskich*³, w którym autor spogląda na dzieje imperium z perspektywy religii chrześcijańskiej. Część ascetyczna zawiera pięć reprezentatywnych dzieł, w których omawiane są zagadnienia pracy wewnętrznej prowadzącej ku kontemplacji Boga: *De preparatione animi ad contemplationem liber dictus Benjamin Minor*; *De preparatione animi ad contemplationem liber dictus Benjamin Maior*; *De gradibus caritatis*; *De gradibus virtutis caritatis*; *De eruditione interioris hominis*. Z kolei z zakresu egzegezy, w świetle obecnych badań, zachowało się 27 mów autorstwa Ryszarda, zawartych w *Liber exceptionum*.

Chcąc wskazać charakterystyczny rys kaznodziejstwa Ryszarda, należy zwrócić uwagę na często stosowaną symboliczność. Kaznodzieja, czerpiąc wielokrotnie inspirację z krótkiego fragmentu Pisma Świętego lub pieśni – jak choćby w *Sermo IV* – wydobywa z niego obraz, który następnie szczegółowo omawia. Zazwyczaj nadaje pogłębione znaczenie obrazowi jako takiemu, jak i konkretne treści jego poszczególnym częściom. Dla przykładu w *Sermo I* Ryszard prezentuje budowlę kościoła jako obraz wspólnoty Kościoła, po czym każdej z części budowli albo jej wystroju nadaje jeszcze bardziej specyficzną treść, np. tynk wewnętrzny oznacza czystość serca, a tynk zewnętrzny – czystość ciała. Z kolei w *Sermo VI* przyrównuje życie ludzkie do obrazu drzewa, a w *Sermo IX* – życie duchowe do damskiej toaletki pełnej perfum i olejków.

Dla lepszego zrozumienia Ryszarda jako prawdziwego człowieka średniowiecza oraz dla podkreślenia istotnej roli symboliki w jego twórczości warto w tym miejscu przytoczyć fragment dzieła Jacques'a Le Goffa:

Człowiek średniowiecza [...] żyje w gąszczu symboli. Jak powiedział Święty Augustyn, świat składa się z *signa* i *res*, ze znaków, to znaczy symboli, i z rzeczy. *Res* są prawdziwą rzeczywistością, pozostają jednak zakryte; człowiek jest w stanie uchwycić tylko znaki. Najważniejsza księga, Pismo Święte, zamyka w sobie całą strukturę symboliczną. Każdej postaci, każdemu wydarzeniu Starego Testamentu odpowiada postać i wydarzenie Nowego Testamentu⁴.

1.2. STRUKTURA I TREŚĆ KAZANIA

Omawiane kazanie zostało podzielone przez wydawcę – zgodnie z zawartym w utworze materiałem – na trzy punkty. Pierwszą część stanowi zarysowanie tema-

³ Ł. Libowski, P. Wilk, *Ryszarda ze Świętego Wiktora Poczet cesarzy rzymskich od Oktawiana do Trajana, czyli przekład księgi szóstej z pierwszej części jego Libri exceptionum*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 30 (2021), nr 1, s. 63-83.

⁴ J. Le Goff, *Człowiek średniowiecza*, tłum. M. Radożycka-Paoletti, Warszawa 2000, s. 45.

tu: życie jest jak wzburzone morze, oraz omówienie zasadniczej metafory: okrętu-wiary, który przenosi człowieka przez morze-życie. Słuchacz kazania zostaje postawiony przed kwestią życia, które, podobnie jak morze, pełne jest negatywnych zjawisk. Dopatrując się analogii między akwenem a egzystencją ludzką, w ramach obrazu morze-życie Ryszard przedstawia cztery pary odpowiadających sobie cech: odór morza i nieczystość, wzburzenie fal i pycha, fałszywość i złośliwość oraz zmienność i lekkomyślność. W obliczu istniejącego problemu kaznodzieja podaje sposób jego rozwiązania, mianowicie proponuje budowę okrętu, który bezpiecznie przepłynie po wzburzonych falach, a który oznacza wiarę. Równocześnie sygnalizuje potrzebę posiadania niezbędnego wyposażenia związanego ze statkiem (liny, wiosła, ster, kotwica itp.), któremu w dalszej kolejności nada odpowiednie znaczenie duchowe.

W punkcie pierwszym Ryszard rozwija również obraz wiary, który jest skrótownym ujęciem historii biblijnej od Abrahama i jego najbliższych krewnych, poprzez losy Izraela w czasie exodusu aż do działalności Chrystusa i apostołów, a właściwie aż do końca świata. Wizja taka jest też powiązana z wciąż obecnym obrazem okrętu, którego wąski dziób (Abraham) rozszerza się (czasy Izraela i powszechność Ewangelii) i kończy na zwężającej się rufie (ostatni sprawiedliwy w czasach Antychrysta). Dla dodatkowego potwierdzenia głoszonej przez siebie tezy o nieodzowności wiary w życiu ludzkim Ryszard przytacza obszerny *passus* z Listu do Hebrajczyków, który jest katalogiem postaci z kart Starego Testamentu, ze wskazaniem, że wszelkie ich dokonania wyrastały z zaufania złożonego w Boga.

W punkcie drugim wymienia serię szczegółowych elementów stanowiących części okrętu. Jest ich 13, a każdy z nich wyraża duchową rzeczywistość: 1) deski – słowo Boże, 2) gwoździe – komentarze / świadectwo świętych, 3) maszt – nadzieja, 4) żagiel – miłość, 5) bocianie gniazdo – rozpoznawanie duchów, 6) liny – cnoty, 7) wiosła – dobre uczynki, 8) ster – rozeznawanie, 9) kotwica – pokora, 10) pokarm – lektura Pisma Świętego, 11) sieć – przepowiadanie, 12) śpiew pieśni – wychwalanie Boga, 13) wiatr – tchnienie Ducha Świętego. Po wskazaniu danej części okrętu oraz nadaniu jej duchowego znaczenia autor krótko uzasadnia potrzebę jego istnienia w życiu człowieka.

W ostatniej części Ryszard dokonuje rekapitulacji dotychczasowego wywodu, raz jeszcze przytaczając wyżej wymienione pary. Dodatkowo jednak, odwołując się do fragmentu z listu św. Jakuba (Jk 1,17), kaznodzieja wprowadza rozróżnienie na dary naturalne i dary łaski, którego jednak nie rozwija. Zakończeniem tego punktu, jak i całego kazania, jest wezwanie do częstej modlitwy kierowanej ku Matce Bożej oraz Chrystusowi, jak również przytoczenie pieśni anonimowego autora, przyrównującej życie do okrętu na morzu atakowanego przez liczne napaści Złego. Ratunkiem dla okrętu-człowieka jest wezwanie w modlitwie Maryi i Jezusa, *drogi, wodza i przewodnika do nieba*.

2. PRZEKŁAD *SERMONIS IV – ŻYCIE NASZE JEST JAK MORZE*⁵ WRAZ Z KOMENTARZEM

[1] *Witaj, Gwiazdo morza*⁶. Obecny czas, najdrożsi bracia, można przyrównać do morza. Albowiem [obecny czas] na podobieństwo morza cuchnie, nadyma się, jest fałszywy i zmienny. Cuchnie przez nieczystość, nadyma się przez pychę, jest fałszywy poprzez złośliwość oraz zmienny przez lekkomyślność. Potrzeba zatem bracia, abyśmy posiadali okręt⁷ i te rzeczy, które przynależą do niego, jeśli chcemy bezpiecznie przemierzyć tak niebezpieczne morze. Potrzeba, abyśmy mieli okręt, a także maszt, żagiel i dwie belki, pomiędzy które będzie rozciągany żagiel w górę i w dół, oraz proporczyk, który możemy nazwać kogutem obserwującym wiatr⁸. Winniśmy zaopatrzyć się w liny, wiosła, ster, kotwicę oraz niezbędny nam pokarm. Zabierzmy również sieci, abyśmy mogli połowić ryby.

Zobaczcie, cóż te rzeczy oznaczają: okręt oznacza wiarę, która brała początek w Abrahamie, który był jej zaczątkiem, jakby z jednego pnia, i jeszcze w Izaaku i w Jakubie była ona⁹ dosyć ograniczona. Następnie zaś ów statek¹⁰ zaczyna rozszerzać się wedle rozkrzewiania się dziesięciu pokoleń¹¹: im bardziej bowiem wzrastała liczba wierzących, tym bardziej powiększała ona łódź wiary. Później też, po przejściu Morza Czerwonego, gdy synowie Izraela przyjęli prawo Boże i później wedle obietnicy rozrosli się na ziemi, [wiara] rozszerzała jeszcze bardziej. Kolejno potem w czasie przyjścia Chrystusa, kiedy On cierpiał dla rodzaju ludzkiego oraz gdy po całej ziemi dał się słyszeć głos przepowiadania apostołskiego, skoro cała

⁵ Pierwsze trzy kazania Ryszarda ze św. Wiktora przełożył Ł. Libowski. Zob. Ł. Libowski, *Studeamus, fratres carissimi, studeamus tam gloriosae civitatis cives esse. Trzy kazania Ryszarda ze Świętego Wiktora z jego Liber exceptionum [II, X, 1-3] – wstęp, przekład, komentarz*, „Littera Antiqua” 15 (2020), s. 4-33. Przekład niniejszy został sporządzony na podstawie wydania krytycznego: *Richard de Saint-Victor. Liber exceptionum*, wyd. J. Chatillon, Paris 1958, s. 381-385. Tytuł oraz podział na akapity pochodzi od tłumacza.

⁶ Pierwsze słowa znanego hymnu brewiarzowego, którego historia sięga aż do IX w. Zob. H. Hugh, *Ave Maris Stella* [w:] *The Catholic Encyclopedia*, t. 2, red. C.G. Herbermann, New York 1913, s. 149, <<http://www.newadvent.org/cathen/02149a.htm>> [dostęp: 26.10.2021].

⁷ W poniższym tłumaczeniu dla oddania łacińskiego słowa *navis, -is* zamiennie i w sensie synonimicznym stosuję słowa: «okręt», «łódź». Warto zaznaczyć, że obraz statku jest żywo obecny w tradycji biblijnej i nawiązującej doń – chrześcijańskiej. Już od historii Noego (Rdz 7-8) arka, a szerzej łódź, stała się symbolem ocalenia, a później Chrystusa i Kościoła, do czego nawiąże zarówno Nowy Testament (zob. 1 P 3,20), jak też cała tradycja patrystyczna (zob. np. B. Zgraja, *Arka Noego obrazem Kościoła w Enarrationes in psalmos św. Augustyna*, „Vox Patrum” 2016, t. 66, s. 761-781) czy szerzej chrześcijańska.

⁸ Mowa o wiatrowskazie – urządzeniu wyznaczającym kierunek wiatru, często w kształcie koguta.

⁹ Tj. wiara.

¹⁰ W tym miejscu Ryszard zdaje się łączyć w jedno wiarę patriarchów, naród wybrany oraz Kościół.

¹¹ Faktycznie Jakub posiadał 12 synów, którzy mieli stanowić protoplastów poszczególnych pokoleń Izraela.

ludzkość zaczęła nań wchodzić, powiększyła ona ową łódź wielokrotnie. W czasie Antychrysta zaś, gdy miłość wielu ostygnie, a fałszywie wierzący zostaną usunięci, ponownie [wiara] zostanie ograniczona i skrępowana do tego, co małe. I jak Abraham był pierwszym drewnem w dziobie statku wiary, tak ostatni sprawiedliwy będzie stanowił ostatni element jego rufy. Zaiste od początku [świata] każdy, kto przepływał bezpiecznie owo morze obecnego czasu, każdy, kto uniknął jego niebezpieczeństw, każdy, kto dotarł do portu zbawienia, przepłynął i przemierzył [to morze doczesności] dzięki statkowi wiary¹².

Przez wiarę bowiem Abel złożył Bogu ofiarę miłszą niż Kain, dzięki której uzyskał świadectwo, iż jest sprawiedliwy, dzięki której też, choć martwy, wciąż mówi; dzięki wierze Henoch spodobał się Bogu i został przeniesiony; dzięki wierze Noe zapatrzył się w arkę dla ocalenia swego domu; przez wiarę ten, który jest nazywany Abrahamem, podporządkował się, aby wyjść do miejsca, które miał objąć w posiadanie; przez wiarę niepłodna Sara przyjęła moc poczęcia; przez wiarę Izaak pobłogosławił każdego z synów; przez wiarę Józef umierając, wspomniął o wyjściu synów Izraela i rozporządził w sprawie swych kości; przez wiarę Mojżesz po urodzeniu został ukryty; z powodu wiary zaprzeczył, iż jest on synem córki faraona; przez wiarę sprawował Paschę; dzięki wierze synowie Izraela przeszli Morze Czerwone; dzięki wierze runęły mury Jerycha. I cóż jeszcze mam powiedzieć? Brakło by mi dnia do opowiedzenia o dawnych świętych, którzy poprzez wiarę zwyciężali królestwa, czynili sprawiedliwość, osiągnęli spełnienie obietnic¹³.

Inni spośród nich zamknęli paszcze lwów jak Daniel, inni stłumili żar ognia jak trzech młodzieńcy, inni wyzdrowieli z choroby jak Hiob czy Ezechiasz¹⁴, dzielnie walczyli w wojnach jak Jozue czy Juda Machabeusz, a kobiety przez zmartwychwstanie odzyskiwały swych zmarłych jak przez Eliasza i Elizeusza. Inni zostali oddzieleni i nie otrzymali wybawienia, jak czytamy w księdze Machabejskiej o siedmiu braciach, którzy byli zamęczeni; jeszcze inni byli kamienowani jak Jeremiasz w Egipcie czy Ezechiel w Babilonie, inni byli ścinani – jak Izajasz albo zamordowani mieczem jak Uriasz czy Jozjasz, inni z kolei jak Eliaz bądź inni tułali się w owczych skórach. Ci wszyscy i wielu innych dzięki wierze przeszli niebezpieczeństwa obecnego czasu, i przez to świadectwo wiary rozpoznano ich jako wypróbowanych.

[2] Deskami tworzącymi ten statek są słowa Pisma Świętego, a do wytworzenia tegoż statku raz deski podaje nam Stary, a innym razem Nowy Testament. Gwoźdźmi, które owe deski, czyli słowa Pisma, wiążą w całość, są komentarze

¹² To zdanie wydaje się być parafrazą słów z Hbr 11,6: „Bez wiary zaś nie można podobać się Bogu”. Tym bardziej, że zaraz Ryszard podaje dłuższy passus z tego samego rozdziału. W tym przypisie podaję fragment Pisma Świętego za *Biblia Tysiąclecia Online*, Poznań 2003, *Biblia Tysiąclecia – Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, <deon.pl> [dostęp: 26.10.2021]. W pozostałych miejscach podaję tłumaczenie własne, chyba że zaznaczam inaczej, natomiast sigła podaję za wydaniem krytycznym.

¹³ Por. Hbr 11,4-38. Tłum. własne.

¹⁴ 2 Krl 20.

świętych¹⁵, dzięki którym zgadzają się ze sobą te nauki, które są zawarte w obu Testamentach. Owe deski są wycinane poprzez czytanie, a wygładzane przez rozważanie. Maszt, który jest wyciągnięty ku górze, oznacza nadzieję, przez którą jesteśmy unoszeni ku poszukiwaniu spraw niebiańskich, które należy zgłębiać, jak mówi Pismo: *Szukajcie tego, co w górze, nie tego, co na ziemi, poznawajcie to, co w górze, gdzie zasiada Chrystus po prawicy Boga*¹⁶ Ojca.

Żagiel to miłość, która rozpościera się z przodu, na prawo i na lewo: z przodu ze względu na pragnienie rzeczy przyszłych, na prawo przez umiłowanie przyjaciół, na lewo przez umiłowanie nieprzyjaciół. Dwie belki, górna i dolna, oznaczają rozum i wrażliwość, wyższa to rozum, a niższa – wrażliwość. Miłość powinna być umacniana od góry przez rozum oraz utrzymywana w stałości, od dołu natomiast nie tylko powinna być podtrzymywana przez wrażliwość, ale i poruszana, ponieważ przez nią [miłość] winna ćwiczyć się w dobrym działaniu. Tak też dzieje się na prawdziwym statku, gdyż wyższa belka jest umocowana na stałe, a niższa jest ruchoma.

Kogucik oznacza rozpoznawanie duchów: w tym celu bowiem kogucik albo coś innego zamiast niego jest umieszczane na maszcie, ażeby dzięki niemu można było rozpoznać, jaki wiatr skąd wieje. O tym to kogucie, to jest duchowym badaniu, jest napisane: *Badajcie duchy, czy od Boga pochodzą*. Jak również: *Innemu zostało udzielone rozeznawanie duchów*¹⁷. Liny stanowią obraz cnót: pokory, cierpliwości, współczucia, skromności, czystości, umiarkowania, stałości, łagodności, dobroci, roztropności, męstwa, sprawiedliwości i opanowania. Te liny, czyli cntoty, winny być zawsze rozwijane przez ćwiczenie, ażeby przez nie maszt naszej nadziei mógł być wzmacniany. Albowiem maszt nadziei nie jest w stanie mieć żadnego umocnienia, jeśli zdarzy się, że zabraknie praktykowania cnót.

Następnie idą wiosła, które opuszcza się ze statku i zanurza w wodzie; przez nie rozumie się dobre czyny, co pochodzą z wiary, i ku wodzie, to jest ku bliźnim, są kierowane. Wodą bowiem są ludzie, którzy wypływają w narodzinach, płyną w śmiertelności, upływają w śmierci. Winniśmy zatem mieć wiosła nie tylko po prawicy, żeby czynić dobro tym, którzy nam tak samo czynią, lecz także po lewej stronie, żebyśmy potrafili wyświadczać dobro i tym, którzy wobec nas źle postępują, jak stoi w Piśmie: *Dobrze czyńcie tym, którzy was nienawidzą*¹⁸ oraz: *Jeśli wróg twój cierpi głód, nakarm go; a jeśli jest spragniony, daj mu pić*¹⁹.

¹⁵ Dosł. *auctoritates sanctorum*. Tradycja komentowania Pisma Świętego i próby harmonizowania Starego Testamentu z Nowym sięga czasów starożytnych. Jednym z pierwszych egzegetów chrześcijańskich jest Orygenes, który starał się w każdym fragmencie Biblii, zarówno w Starym, jak i w Nowym Testamencie, znaleźć sens chrystologiczny. Zob. M. Simonetti, *Między dosłownością a alegorią*, Kraków 2000, s. 71-98.

¹⁶ Kol 3,1-2.

¹⁷ 1 Kor 12,10.

¹⁸ Mt 5,44.

¹⁹ Rz 12,20.

Ster, który kieruje statkiem, oznacza rozsądzanie, które wiedzie nas do celu, abyśmy nie ulegali rozprężeniu z prawej strony – przez powodzenia, ani abyśmy nie załamywali się z lewej strony – przez przeciwności. Naszą kotwicą jest pokora, która na dno jest spuszczana, dzięki której nasz statek trwał w miejscu, żeby zarówno, kiedy wieje potężny wiatr diabelskich pokuszeń, jak też gdy burzy się morze naszych myśli, nasz statek nie uległ zniszczeniu i nie poszedł na dno. Potrzeba zatem, by statek naszej wiary był umacniany i uspokajany przez pokorę, ażeby w czasie pokusy miał siłę wytrwania, chociaż nie będzie miał swobody żeglugi.

Winniśmy też posiadać pokarm w lekturze Pisma. Żli nie zabiegają o ów pokarm, jak zostało napisane: *Dusza ich brzydzi się wszelkim jedzeniem, i zbliżyli się aż do bram śmierci*²⁰. Ów pokarm jest udzielany dobrym, jak powiada Pismo: *Posłał swe słowo, uzdrowił ich i wydobył ich z zagłady*²¹. Sieci z kolei oznaczają przepowiadanie. Winniśmy ową sieć bez zwłoki rozciągnąć i wylawiać ludzi zanurzonych w falach obecnego czasu, a także, odrzuciwszy łuski grzechów, przekazać ich Panu naszemu, Jezusowi Chrystusowi. Powinniśmy też zgodnie ze zwyczajem marynarzy śpiewać pieśni w rytm boskiej chwały²², jak powie Psalmista: *Błogosławię Pana w każdym czasie, chwała jego zawsze na moich ustach*²³.

Oprócz tego wszystkiego szczególnie potrzebny jest nam wiatr, który oznacza tchnienie Ducha Świętego, abyśmy dzięki niemu zostali pokierowani ku portowi spokoju, ku lekarstwu zbawienia, ku ziemi obiecanej, ku wiecznemu domowi.

[3] Winniśmy zatem, najdrożsi bracia, mieć okręt poprzez wiarę, maszt przez nadzieję, żagiel przez miłość, kogucika poprzez badanie duchów, liny przez praktykowanie cnót, wiosła dzięki spełnianiu dobrych czynów, ster poprzez rozeznawanie, kotwicę poprzez pokorę, pokarm w lekturze Pism, sieci w przepowiadaniu oraz powinniśmy śpiewać pieśni poprzez uwielbienie chwały Bożej. Pan zaś udzieli nam wiatru poprzez tchnienie swego Ducha: *wszelka pomyślność, jaka jest ofiarowana, i wszelki dar doskonały, jaki jest udzielany, zstępuje od Ojca światła*²⁴.

Światłem są dary, Ojciec światła jest twórcą, dawcą i szafarzem darów. „Wszelka pomyślność” oznacza dary naturalne, a „dary doskonałe” oznaczają dary łaski. On sam zatem udziela nam pomyślnego wiatru, to jest Ducha Świętego, który przekazał nam pozostałe dobra, czy to te przez naturę, czy to te, które są nam dane przez łaskę. Abyśmy zatem, najdrożsi bracia, owo morze szczęśliwie przemierzyli, Gwiazdę morza, to jest błogosławioną Maryję, jak najczęściej czcimy i czcząc przywołujemy, mówiąc: „Witaj, Gwiazdo morza”. Także wedle zwyczaju marynarzy wznosimy stale prośby do błogosławionej Maryi i do jej Syna. Liczne bowiem spotykają nas przeszkody, jak poświadczył zacny wierszopis:

²⁰ Ps 107(106), 18.

²¹ Ps 107(106), 20.

²² Zapewne mowa o wspólnotowym sprawowaniu liturgii godzin.

²³ Ps 34(33), 2.

²⁴ Jk 1,17: Każde dobro, jakie otrzymujemy, i wszelki dar doskonały zstępuje z góry, od Ojca światła.

Morze burzy się, wyją wichry²⁵
Gwałtowne podnoszą się fale
Pędzi statek, lecz przed pędzącym
tak wiele przeszkód wyrasta.

Tu Syreny²⁶ rozkoszy,
Smok²⁷, psy²⁸ wraz z piratami
śmierć ku niemal załamany
ludziom kieruje zło całe.

Od bezmiernej otchłani, teraz ku niebu
Srożąca się fala niesie okręt;
Maszt się chwieje, a żagiel rwie,
Żeglarz ustaje w swej pracy.

Ginie pośród tego zła
Nasz człowiek zmysłowy,
Uwolnij nas wędrowców,
Matko duchowa.

Jezu, owocu świętego łona
Bądź nam wśród burz świata
Drogą, Wodzem i Eskortą
Wprost do nieba.

²⁵ Zamieszczony w tym miejscu utwór poetycki stanowi fragment z Sekwencji *Ave, virgo salutaris / mater* na niedzielę w oktawie uroczystości Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, autorstwa Adama ze św. Wiktora, określonego przez siebie współczesnych tytułem *egregius versificator*, co zostało przeze mnie przetłumaczone jako «zaczny wierszopis». Więcej na temat Adama ze św. Wiktora i jego twórczości zob. Adam of Saint-Victor, *Sequences*, Leuven 2013; J. Grosfillier, *Les séquences d'Adam de Saint-Victor: Étude littéraire (poétique et rhétorique). Textes et traductions, commentaires*, Turnhout 2008.

²⁶ Syreny już od najdawniejszych czasów były utożsamiane z niebezpieczeństwem, jakie może spotkać marynarzy, nawiązywano tu do jednej z przygód Odyseusza (por. Homer, *Odyseja* XII, 158-201). W średniowieczu były one symbolem rozpusty, rozwiązłości i pokus cielesnych. Zob. S. Kobielius, *Bestiarium chrześcijańskie*, Warszawa 2002, s. 312.

²⁷ Zazwyczaj w ikonografii chrześcijańskiej smok, w nawiązaniu do Ap 12,7, symbolizuje zło-wrogię siły, a szczególnie szatana. Zob. S. Kobielius, *Bestiarium chrześcijańskie*, dz. cyt., s. 294-298.

²⁸ W średniowiecznej sztuce obraz psa ma wielorakie znaczenie, raz może symbolizować wierność, innym razem zachłanność, a nawet demona. Ryszard zaś w komentarzu na Apokalipsę św. Jana utożsamia psa z niewiernymi, którzy prześladowują świętą wiarę i o niej plotkują. Zob. S. Kobielius, *Bestiarium chrześcijańskie*, dz. cyt., s. 260 wraz z przypisem 10 na tej stronie.

Chwyć za ster, kieruj statkiem
 Ty uciszając groźny huragan
 Udziel nam słodkiego portu
 Ze względu na twą potęgę,
 który żyjesz i królujesz wraz z Bogiem.

BIBLIOGRAFIA

WYDANIE KRYTYCZNE:

Richard de Saint-Victor. Liber exceptionum, wyd. J. Chatillon, Paris 1958.

LITERATURA PRZEDMIOTU:

- Biblia Tysiąclecia Online*, Poznań 2003, *Biblia Tysiąclecia – Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, <deon.pl> [dostęp: 26.10.2021].
- Adam of Saint-Victor, *Sequences*, Leuven 2013.
- Grosfillier J., *Les séquences d'Adam de Saint-Victor: Étude littéraire (poétique et rhétorique). Textes et traductions, commentaires*, Turnhout 2008.
- Homer, *Odyseja*, tłum. R. Chodkowski, Lublin 2020.
- Hugh H., *Ave Maris Stella* [w:] *The Catholic Encyclopedia*, t. 2, red. C.G. Herbermann, New York 1913, s. 149, <<http://www.newadvent.org/cathen/02149a.htm>> [dostęp: 26.10.2021].
- Janeczek S., *Hugon ze św. Wiktora. Myśl filozoficzna* [w:] *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 4, red. A. Maryniarczyk, Lublin 2003.
- Kobielus S., *Bestiariusz chrześcijański*, Warszawa 2002.
- Kulesza E., *Kontemplacja mistyczna według Ryszarda od św. Wiktora*, „Collectanea Theologica” 12 (1931), nr 2-3, s. 236-253.
- Le Goff J., *Człowiek średniowiecza*, tłum. M. Radożycka-Paoletti, Warszawa 2000.
- Libowski Ł., *Studeamus, fratres carissimi, studeamus tam gloriosae civitatis cives esse. Trzy kazania Ryszarda ze Świętego Wiktora z jego Liber exceptionum [II, X, 1-3] – wstęp, przekład, komentarz*, „Littera Antiqua” 15 (2020), s. 4-33.
- Libowski Ł., Wilk P., *Ryszarda ze Świętego Wiktora Poczet cesarzy rzymskich od Oktawiana do Trajana, czyli przekład księgi szóstej z pierwszej części jego Libri exceptionum*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 30 (2021), s. 63-83.
- Simonetti M., *Między dosłownością a alegorią*, Kraków 2000.
- Świeżawski S., *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej*, Warszawa 2011.
- Zgraja B., *Arka Noego obrazem Kościoła w Enarrationes in psalmos św. Augustyna*, „Vox Patrum” 2016, t. 66, s. 761-781.

RICHARD OF ST. VICTOR, *SERMO IV: OUR LIFE IS LIKE THE SEA* –
INTRODUCTION, COMMENTARY, TRANSLATION

Abstract

The article contains a short biography of Richard of St. Victor and an outline of his oeuvre, as well as a summary of *Sermo IV*. The main part of the article comprises the first Polish translation of Richard of St. Victor's fourth sermon with comments in the form of footnotes.

Keywords: Richard of St. Victor, *Sermo IV*, sermon, *Liber exceptionum*, Victorines.